

S. GRAČAN, Bez naziva XXXI.

Samostalno je izlagao u Osijeku (1962, 1966, 1968, 1977, 1993), Zagrebu (1988, 1991, 1992) i Hamburgu (1993).

LIT.: Đ. Kadijević, Nojeva barka, NIN, 26. III 1972. — J. Petrović, Biafra, Pitanja, 1975, 6. — Z. Rus, Gračan (katalog), Osijek 1977. Z. Poz.

GRAČENICA, selo kraj Kutine. Drvena kapela Sv. Fabijana i Sebastijana s trostranim završetkom pokrivena je šindrom; iz strmoga krovišta glavno-

GRAČIŠĆE, palača Salamon

ga pročelja izdiže se tornjić. U kapeli je oltar iz 1718. Na antependiju je naslikan Sv. Sebastijan među buketima cvijeća.

GRAČIŠĆE, grad na strmome brdskom hrptu u srednjoj Istri. Djelomično su očuvani srednjovj. zidine, gradska vrata i ugaona valjkasta kula (iz 1500). Kraj unutrašnjega ulaza u grad je loža (1549). Na trgu su reprezentativne građevine: palača obitelji Salamon (XV. st., s biforom u oblicima mletačke gotike na prvome katu), ostaci sklopa povremene rezidencije pićanskih biskupa s tzv. »biskupskom kapelom« (XV. st., gotika srednjoeur. podrijetla, rebrasti svod u brodu i poligonalnoj apsidi, prozori s kružićem), zavjetna crkva Sv. Marije, četverokutna tlocrta, šiljasta bačvasta svoda, fundacija Petra Beračića, rad graditelja Denta iz 1425 (u unutrašnjosti su nađene gotičke freske). — Većina novijih kuća ima pred pročeljem gospodarsko dvorište, a obrtničke kuće na »Potoku« (XVI—XVIII. st.) redaju se na samoj ulici s radionicama u prizemlju. Ulica »Pod Sv. Fumiju« očuvala je nizove kuća iz XV. st.: konoba u prizemlju, izvorno jedna prostorija za stanovanje na katu, vanjsko stubište. U trobrodnoj crkvi Sv. Fumije (tri četverokutne »upisane« apside iz 1383) čuva se drveno romaničko raspelo iz poč. XIII. st. Trobrodna župna crkva iz 1769, barokna pročelja, ima rezbarene korske klupe, crkveno ruho i liturgijski pribor iz XVIII. st. U ruševnoj crkvi Sv. Pangraca nalaze se ostaci fresaka iz XV. st.

LIT.: A. Gnirs, Izvještaji u MCC, 1912, str. 183; 1915, str. 240. — C. Budinich, Spitzbogige Bauwerke in Istrien und den angrenzenden Gebieten, Jahrbuch CC, 1916, Beiblatt. — Inventario degli oggetti d'arte d'Italia, Provincia di Pola, Roma 1935, str. 165—166. — D. Klen, Iz prošlosti Gračišća, Bulletin JAZU, 1960, 1. — B. Fučić, Petar Beračić, »fundator« u Gračišću, ibid., 1960, 1. — R. Ivančević, Model srednjovjekovnog Gračišća, Peristil, 1965—66, 8—9. B. F.

GRAD (burg, tvrđi g., stari g., utvrđeni g., kaštel, plemićki g.), utvrđeno sjedište feudalnoga gospodara koje služi za obranu od neprijatelja i stanovanje na strateški istaknuto i redovito teže pristupačnu položaju. Na takvim se položajima tlocrt grada morao prilagoditi terenu, dok se u ravnici mogao razviti slobodnije. Radi bolje obrane neki su burgovi naokolo ili na prirodno najslabije zaštićenu mjestu imali jarak napunjen vodom, preko kojega se spuštao most. Najvažniji dio grada jest *obrambena kula* (franc. *donjon*, njem. *Bergfried*), četverokutna ili kružna tlocrta, podignuta na najistaknutijem mjestu. Služila je i za stanovanje ako unutar gradskih bedema nije bilo posebne zgrade za tu namjenu. Gradovi su bili opasani bedemom, mjestimično pojačanim kulama, a redovito su građeni od kamena, rjeđe od opeke. Vremenski se podudaraju s razdobljem razvijena feudalizma (XII—XVI. st., romanika, gotika, renesansa), premda se gdjgdje pojavljuju i prije. Ispod nekih gradova ili oko njih razvila su se podgrada (naselja građana), od kojih su neka također bila zaštićena zidovima. Uglavnom u XVII. st. feudalci napuštaju teško pristupačne burgove i grade dvorce na povoljnijim položajima svojih imanja.

U ispravama se naši burgovi spominju prije provala Mongola u Hrvatsku (1241), no taj je napad dao jak poticaj za njihovu gradnju. U ravnici su zaštićeni močvarnim tlom (*Durđevac*, *Ribnik*), a na brdima strminama (*Belec*, *Okić*, *Grebengrad*, *Pusta Bela*, *Klis*, *Voćin*, *Mrsingrad* na visini od 1097 m). Gradove u ravnici često su branili jarci ispunjeni vodom (*Konjščina*). Mnogi su na klisurama iznad rijeke (*Blagaj*, *Drežnik*, *Ozalj*, *Slunj*, *Nečven*), neki nad ponorom (*Pazin*, *Ogulin*). Katkada su smješteni na prapov. ili rimskim utvrdama (*Kolođvar*, *Boljun*, *Čukor*). Većinom su u zabitnim područjima (*Starigrad kraj Ružice*, *Dobra Kuća*). Među najvećim utvrđenim gradovima su: *Samobor*, *Ružica* i *Medvedgrad*. Taj je, što je rjeđi slučaj, dijelom građen od klesanaca, kao npr. i *Bedemgrad* Gorjanskih ili *Ribnik* Frankopana. Vanjski je plašt burga najčešće od priklesana kamena, ali i od opeka, osobito u Slavoniji i u Srijemu (*Kolođvar*, *Erdut*, *Šaregrad*); neki su samo nadograđeni opekama (*Stupčanica*). Drveni se burgovi nisu sačuvali (*Britvić*, *Blaguša*). — Burgovi su većinom bili opasani zidom, a u njih se ulazilo preko gradskoga jarka pokretnim mostom kroz kulu (*Medvedgrad*, *Krstinja*), koja ponekad štiti ulaz u grad (*Zrin*). Utvrđeni grad je rjeđe kružna tlocrta (*Pakrac*, *Viškovci*) ili kojega drugoga oblika (*Bilaj*, *Čaklovac*), a najčešće kvadratična (*Samobor*, *Stupčanica*, *Dubovac*, *Brinje*, *Modruš*). Kada u burgu nema posebne stambene zgrade, u obrambenoj kuli se i stanuje (*Klokoč*, *Karlobag*, *Perušić*, *Gvozdansko*). Ima gradova bez obrambene kule (*Cesargrad*, *Kostel*, *Belec*, *Milengrad*, *Zelingrad*, *Kamengrad*, *Slunj*, *Grobnik*) a tada je za stanovanje uređena palača (palas, hiža). Kod takve vrste arhitekture utilitarnost prevladava nad estetskim momentom, no ipak, i neki gradovi stilskim osobinama ukazuju na vrijeme postanka. Na romaniku npr. upućuju oblici